

Krúdy a színpadon

(Gondolatok a Rezeda Kázmér szép élete bemutatója után)

Közismert, hogy Krúdy elsősorban novellista és regényíró volt. A dráma csak meglehetősen periférikus helyet foglal el hatalmas életművében.

Időt álló műsordarabbá végül is csak *Az arany meg az asszony* vált. Ebből — Krúdy eredeti szövegére — 1943-ban *Kenessey Jenő* operát írt, amely azóta az Operaház állandó repertoárjába tartozik, de eredeti prózai formájában is többször bemutatták. 1978-ban, Krúdy születésének századik évfordulója alkalmából a debreceni *Csokonai Színház* előadásában a nyíregyházi közönség is láthatta.

Ezen az egyfelvonásoson kívül évtizedekig nem szerepelt Krúdy-mű a színpadon. Szinte előre látható volt azonban, hogy az utóbbi másfél-két évtizedben kibontakozó Krúdy-reneszánsz, különösen pedig a Szindbád-film átütő sikere után Krúdynak előbb-utóbb a színpadon is meg kellett szólalnia. Ami életében nem sikerült neki, azt most évtizedekkel halála után végre elérte: színpadi szerző lett.

Az eddigiekből is nyilvánvalóan kiderült már, hogy a *Rezeda Kázmér szép életé-* nek nincs közvetlen, Krúdytól származó színdarabelőzménye. Az azonos című regény az író egyik legutolsó alkotása volt. Először a *Pesti Napló* 1933-as évfolyamában jelent meg folytatásokban, már a szerző halála után. Eredeti címe: *Így volt 1914-ben*. Jelenlegi címét 1944-ben kapta, amikor első kötetkiadása napvilágot látott.

A mű az ún. „postakocsi-regények” sorozatba tartozik. A *vörös postakocsi*, az *Őszi utazások a vörös postakocsin*, a *Nagy kópé*, a *Velszi herceg* és a *Kékszalag hőse* című művekkel együtt alkotja Krúdy legismertebb regényciklusát.

A sorozat egyes darabjai a századvég és a századforduló Magyarországot, a mil-lennium után hirtelen nagyvárossá növekedő Budapestet ábrázolják. Krúdy alapon ismerte és nagyon szerette ezt a Budapestet, de nem volt hízelgő véleménye kora társadalmáról, amelyet legszívesebben a „tolvajok és hamispénzverők gyülekezeté-nek” nevezett. Számtalanszor kifejezte, hogy regényeiben a „pesti vásárt” akarta le-leplezni. *Le Sage* sánta ördögéhez hasonlóan, aki leemelte Madrid háztetőit, ő Buda-pest háztetői alá szeretett volna benézni, olyankor lesni meg az emberek cselekedete-it, amikor azok azt hiszik, hogy senki sem látja őket.

A *Rezeda Kázmér szép élete* — ahogy a regény eredeti címe erre félreérthetetlenül utal — ennek a „fejlődési” folyamatnak az utolsó periódusát mutatja be, a há-ború felé tántorgó magyar társadalom végső morális pusztulását. A felszínen még nyugalom és szecessziós csillogás, mintha szellő se rezdülne *Ferenc József* és *Tisza István* birodalmában, de a mélyben már ott morajlik a kikerülhetetlen pusztulás. — „Egész Pest egy nagy nyilvánosház” — mondja ki az egyik szereplő az író végső ítéletét.

Nem kis ellentmondás, hogy Krúdyban sokan a ma oly divatos nosztalgia íróját látják — talán szélesedő népszerűségének is ez az egyik legfőbb titka! —, pedig ke-vesen voltak kortársai között, akik olyan kíméletlen igazságokat mondtak ki koruk-ról, mint éppen ő.

A *Rezeda Kázmér szép élete* már a második Krúdy-mű *Kapás Dezső* színpadán. Lényeges különbség azonban, hogy *A vörös postakocsi* színpadra állítására a rendező egy valóban létező Krúdy-darabra támaszkodhatott. Igaz, ott sem ragaszkodott különösebben az eredeti műhöz, hanem erősen „feldúsította” a szöveget az író más írásaiból vett jellegzetes, vagy legalábbis annak vélt részletekkel, s ezáltal krúdysab-
bá tenni az egészet.

Itt most eleve más volt az alapképlet. Drámai változat nem lévén, az átdolgozó csak a regényből indulhatott ki. A regényből, amelyik elég kevés drámai elemet tartalmaz. A hagyományos értelemben vett regénydramatizálás így aligha lehetett volna igazán célravezető módszer. Kapás Dezső nem is erre vállalkozott. Lazán követte ugyan a regény cselekményfonalát, már amennyire Krúdynál egyáltalán összefüggő cselekménysorról beszélni lehet, de igazi célja ezúttal is több volt. Nem egy Krúdy-regényt akart színpadra állítani, hanem Krúdy világát. Nem dramatizált regényt kapunk tehát, hanem sajátos keresztmetszetet Krúdy életművéből.

A cél tiszteletreméltó, a megvalósulás azonban — úgy érezzük — ezúttal alatta maradt a lehetőségeknek. Nem csak a téma lehetőségeinek, Kapás Dezső lehetőségeinek is. Az rendkívül plasztikusan derül ki az előadásból, hogy Kapás kitűnően érti Krúdyt, hogy rengeteg finomságot képes felfedezni benne. Ragyogó rendezői ötleteknek is tanúi lehetünk, mint író, mint dramaturg azonban nem tudott Krúdy igazi szerzőtársává válni. A szorgalmasan kigyűjtött idézetek, sajnos, nemcsak a hagyományos értelemben vett valódi drámává nem álltak össze, hanem a mai, lazább szövevsű, epikai fogantatású színpadi játékká is alig. Inkább Krúdy-breviáriumot hallunk a színpadról, de hozzá kell tennünk, hogy még a „breviárium” szövegének összeválogatásánál sem kísérté a szerzőt ezúttal különösebb szerencse. Telitalálata, igazi felfedezése alig van. Saját bevallása szerint több ezer kigyűjtött idézetből állította össze a játék szövegét, szemelgette ki a színészek szájába adott mondatokat.

Alapvetően az sem változtat a lényegen, hogy Kapás Dezső a Krúdy-szövegeken kívül ezúttal Ady-verseket is beépített színpadi játékába. Az ötlet nagyon találó. Ady és Krúdy művészete csak látszólag különbözik egymástól olyan erősen, mint ahogyan sokan hiszik. Valójában — ebben egyet kell értenünk Kapással — nem csak a *Három Holló* asztalánál ültek együtt gyakran, nem csak a kupában voltak ők testvérek, művésztük is sok rejtett szállal kapcsolódott egymáshoz. Kapás Dezső darabjában azonban nem mindig szerencsésen történik ez az illeszkedés. Egyes Ady-versek idegenül és erőszakoltan hatnak szövegkörnyezetükben.

Önmagában is vitatható, lehet-e mégoly szép, mégoly hangulatos idézetekből is drámát összetákolni, de ebbe nem érdemes most belemenni, elvégre egy megnyugtatóbb végeredmény akár ezt a módszert is igazolhatná. Sajnos, ez a színpadi *Rezeda* nem igazolja a szerzőt. Az idézetek jó része ismerős, a szituációk többségével már találkoztunk, általában nagyon sok az elkoptatott Krúdy-rekvizitum a darabban.

Vitathatatlan, hogy Krúdy novelláiban és regényeiben is gyakori az ismétlődés, bizonyos helyzetek, motívumok visszatérése, az író kifogyhatatlan variáló képessége azonban a legtöbbször képes feledtetni az olvasóval az ötletek vérszegénységét. A filmen és a színpadon előbb válnak bántóakká a visszaköszönő jelenetek, a nézőnek hamarabb támad csömöre a másodszer vagy már sokadszor feltálatl fogásoktól.

S ha már a fogásokat említettük, folytassuk is az étkezéssel. Tudjuk, hogy az evés-ivás örömeinek ábrázolása milyen fontos szerepet játszott Krúdy művészetében, főként kései írásaiban, *Az élet álom* kötet nagy novelláiban. Eléggé közismert, hogy korábban sem vetette meg az élet materiális élvezetét, de nem minden tanulság nélkül való, hogy a nagy „étkező novellák” többségét akkor írta, amikor a betegség egyre inkább elhatalmasodott rajta, s inkább már csak gondolatban ehette végig az étlapot.

De akárhogyan volt is, *Huszárik Zoltán* kitűnő érzékkel állította a Szindbád-film hangsúlyos helyeire a nagy étkezési jeleneteket, s *Sára Sándor* húslevesének arany medalionjai, s a hatalmas koncból mesteri ütéssel kipotyantott velő remegése örökre emlékezetes marad a film minden egészséges gyomrú nézője számára. Ugyanez a néző azonban már valamivel kevesebb lelkesedéssel „ette végig” *Garas Dezső* ebédjét az *Őszi versenyek* tévéjáték-változatában, bár a menü nem volt alábbvaló, mint amelyet Majmunka vagy Fridolin Latinovitsnak felszolgált.

S ha a filmben és a tévéjátékban még csak hangsúlyos szerepet kapott az evés-ivás, *Kapás Dezső* színpadán — előbb *A vörös postakocsiban* és most a *Rezeda Kázmér szép életében* is — már az egész játékot végigkíséri. Néha még meg is duplázódik az egész, mert nemcsak a temetésrendező fogyasztja profi szakértelemmel vég nélküli ebédjét az előszínpadon, hanem — vele párhuzamosan — *Rezeda* és *Johanna* is ínycsiklandozó bemutatót tart az étkezés művészetéből.

A színészek itt is ragyogóan oldják meg feladatukat. Láthatóan maguk is élvezettel, de a szükséges mértéktartással csinálják végig az étvágygerjesztő jeleneteket, a végén mégis azt érezzük, ez már kicsit sok a jóból. Az arányoknak ez a felbil-lenése ugyanis a köztudatban élő Krúdy-legendákat, hamis sztereotípiákat erősíti. Annál szomorúbb ez, mert eddig is elég sok téves beidegződés keringett már róla, s féltő, hogy ez az egyoldalú evéscentrikusság a nagyközönség körében most még csak tovább torzítja az írórlő kialakult képet.

Az aránytévesztésre, az ismerős patronok durrogtatására, a már lassan unalomig ismétlődő Krúdy-rekvizitumok alkalmazására, sajnos, másutt is található példát az előadásban, a legbántóbban, legzavaróbban azonban mindez együtt a diszletekben jelentkezik. A diszlettervező — nyilván rendezői intencióra — a századforduló korának szecessziós hangulatát akarja érzékeltetni. A baj az, hogy amit elég lenne egy-két jellegzetes tárggyal jeleznie, arról terjengősen szájbarágós, iskolásan didaktikus magyarázatot ad.

Igy aztán színpad helyett inkább egy zálogház zsúfolt raktárát látjuk magunk előtt, s bizony, egy kicsit megszegényítve érezzük magunkat, hiszen nyilvánvaló, hogy a rendező és a diszlettervező nem bízik bennünk, nem feltételezi rólunk, hogy kevesebb paravánból, kevesebb csillárból, kevesebb koszorúból is értenénk. Nyilván abból indulnak ki, hogy a nézőtérben mindig akadhatnak olyan makacs, önféjű nézők, akik azt hiszik, hogy huszonöt paraván, tizenöt csillár és isten tudja, hány koszorú csak a zálogházban több, mintha egy vagy kettő lenne, a színpadon viszont akár fordított is lehet az eredmény. Talán az egy vagy kettő több lenne, mint a huszonöt.

Szerencsére az előadás nagyrészt feledteti ezeket a bántó aránytévesztéseket. *Bárány Frigyes* annyi eleganciával, olyan mély belső azonosulással és mégis érezhető finom távolságtartással jeleníti meg a szépasszonyok szolgálatára mindig kész, és abban soha el nem fűradó, az epekedő trubadurt és a gátlástalan selyemfiút magában mesterien egyesítő *Rezedát*, hogy az nemcsak a korábbi szerepmegformálásokat feledteti, hanem a jövőre vonatkozóan is hosszú távon meghatározó lesz sok Krúdy-olvasó számára. Akik ezt az előadást megnézik, *Rezedát* most már nagyon sokáig ilyenek fogják látni.

Méltó társai ebben a *Rezeda* ifjúkori és időskori alakmását megformáló *Vitai András* és *Holl István*. *Szabó Tünde* Császár Fruzsina alakjában élete egyik legjobb alakítását nyújtja. *Máthé Eta* jóízű humorával, *Petényi Ilona* szép szövegmondásával hívja fel magára a figyelmet. *Hartmann Teréz* csitris bája — a kis prepa alakjában — kitűnően érvényesül a ragadozó fehérmájú asszonyok világában. *Albert Éva*

vonzó kacérsága és *Horineczky Erika* játékos, csupaszellem mozgástechnikája is maradandó benyomásokat hagy a néző emlékezetében.

Gerbár Tibor külön fejezetet érdemelne. Szövegében elég sok a Huszárík—Latinovits-reminiscencia, színészi játéka azonban teljesen független minden előzménytől, egy nagy művész szuverén teljesítménye. Bámulatra méltó önfegyellemmel és ökonómiával bűnik az idővel. Egy pillanatra sem tűnik el egészen, de amikor éppen nem ő szerepel, úgy tud diszkrétan „háttérben” maradni, hogy jelenléte ne vonja el a figyelmet a nagyszínpadon folyó játékról. Krúdy poétikus lejtésű mondatai is az ő szövegmondásában érvényesülnek a leghibátlanabbul. Fridolin, a pincér alakjában méltó partnere *Kovács Gyula*.

Összegzésül elmondhatjuk, hogy ha a *Rezeda Kázmér szép élete* irodalmi anyagában egyenetlenebb is, mint a korábbi Krúdy film- és színpadi adaptációk, egészében véve kellemes előadást láttunk, s mindenképpen örülhetünk, hogy az első évad Móricz-bemutatója után most a másik nagy XX. századi nyírségi klasszikus is megszólalt új színházunk színpadán.

A darab műsorra tűzése nem alkalomhoz kötődik, a bemutató időszerűségét külön is fokozza azonban Krúdy Gyula halálának mostani ötvenedik évfordulója.

Katona Béla
